

STRESZCZENIE

„Poszerzając granice racjonalności. Krytyczny projekt teologiczno-epistemologiczny Mikołaja z Kuzy” /ks. Rafał Wilkołek/

Niniejsza praca pokazała najpierw, że w swoim teologiczno-filozoficznym dziele Mikołaj z Kuzy w ogólnym zarysie uwzględnił wszystkie wiodące w XV wieku trwałe przeobrażenia mentalności, będące zarodkiem nowej teologii. Naukowe *topoi*, takie jak: teologiczna perspektywa myślowa, pragnienie znalezienia nowego kształtu racjonalności i zebrania tradycyjnych opinii w innowacyjną systematyzację, koncentracja na epistemologicznym statusie teologii, ukazująca boskość jako rzeczywistość transcendentalnie warunkującą poznanie ludzkie, zwulgaryzowane i mniej techniczne słownictwo teologii – wszystkie te elementy Kuzańczyk wcielił do swojego systemu myślowego i oddał w oryginalnej formie w ramach krytycznego projektu genealogiczno-epistemologicznego o filozoficznej strukturze i teologicznych fundamentach.

Analizy przeprowadzone w korpusie pracy ukazały, że pierwszym etapem poszerzającego granice racjonalności projektu przeprowadzonego przez Mikołaja z Kuzy była motywowana wiarą krytyczna reakcja wobec powszechnie przyjmowanym standardom noetycznym, dokonująca ich demontażu za pomocą odniesienia do kategorii tajemnicy, wprowadzającej szerszy i pozapojęciowy rodzaj intelektualności. Realizowana na poziomie ludzkich władz poznawczych dekonstrukcja opierała się najpierw na wskazaniu nieprzekraczalnej dysproporcji i radykalnej różnicy, jakie zachodzą między potencjalnie osiągalną przyrodzonym wysiłkiem wiedzą a dogłębnym – na miarę Boga – poznaniem rzeczywistości. W następnym rzucie destabilizacja teorii epistemologicznej polegała na opisie samej miary Bożej, wyznaczającej – od maksimum po minimum – krańcowe momenty kontinuum poznawczego człowieka.

Drugim krokiem podejmowanym przez Mikołaja z Kuzy na drodze powiększania spektrum pojmovalności było w ocenie niniejszych badań konstruktywne przedstawienie procesu poznania jako procedury koniekturalnej, polegającej na nieustannym i sukcesywnym zgłębianiu tajemnic otaczającej rzeczywistości w modusie domysłu. Poznanie będące efektem tak rozumianych koniektur było dla Kuzańczyka możliwe dzięki nieskończonej mocy stworzonego na Boże podobieństwo, uczestniczącego w Bożym geniuszu i mającego go za swoje życiodajne centrum umysłu ludzkiego, kreującego rządzący się autonomiczną metafizyką świat epistemiczny, zbudowany ze światła Bożego Objawienia i ciemności ludzkiej niewiedzy, które tworzą wielowymiarowe spektrum poznawcze, opisane figuratywnie za pomocą interferujących ze sobą lustrzanych stożków.

Trzecia faza Kuzańskiego projektu poszerzonej teologicznie racjonalności według powyższych analiz związana była z pogłębiającymi retusami i dokonywanymi przez kardynała na przestrzeni kolejnych dwudziestu lat jego naukowej aktywności i ukazującymi Boga na różne sposoby ukrytego w procesie poznania. Boga rzeczywistość była dla Kuzańczyka najpierw przychytną transcendentalnie warunkującą pochodzenie wszelkiej poznawczej kreacji ludzkiej do tego stopnia, że między Bożym Umystem a umyśłem ludzkim występował jeden tęmiczy, duchowy, mistyczny i wymuszany przez to, co nadprzyrodzone, obieg kognicyjny, gdzie Bóg – z iluminacyjnym dynamizmem zawartym w swoim imieniu – stanowił terminologiczny, czyli potencjalny i aktualny, transcendentny i immanentny początek wszyściego, obejmujący przewodnią rolę także w inicjowaniu aktywności słownej człowieka. Tak rozumiana rzeczywistość Boga miała swoją podwójną konsekwencję w metodzie epistemologicznej. Po pierwsze najwyższa postać poznania związana była u Mikołaja z Kuzy z teologiczno-mistyczną relacją Bóg-człowiek, w której wiara była formą bezpośredniego doświadczenia intelektualnej naoczności, w intuicji teologicznej uchwytyjącej widzenie Boga i stąd pozwalającej na oglądanie absolutnej i prostej prawdy. Po drugie, ze względu na brak precyzji przypisywany językowi w wyrażaniu teologicznych idei, wiedza boska w systemie Kuzańskim była dla zwanej idiotyczną wiedzy ludzkiej centrum interpretacyjnym, narzucającym twórcze i swoiste – idiolektyczne – korzystania z języka w opisie teologicznym i strukturyzującym poznanie w nowatorskiej metafizyce ekspresji, posiadającej także swoją hermeneutykę.

Jak wykazało studium, ostatni moment poszerzającego racjonalność przedsięwzięcia teologicznego Mikołaja z Kuzy podkreślał sapientjalny wymiar epistemologii. Mądrość w ocenie rzeczywistości wyrażała się u Kuzańczyka głównie w umiejętności sumarycznej, systematyzującej i syntetycznej prezentacji stojącej u jej podstaw teologii, dającej możliwość odpowiedniego – wydobycia z niego – spojrzenia na współczesną kulturę z jednocześnie orientującą co do tego, gdzie potencjalnie i w jakim modusie znajduje się wiedza na temat nieustannie poszukiwanej istoty rzeczy. Wyrazem fundowanej teologicznie mądrości była również postawa zwracająca uwagę na egzystencjalne elementy powstałego systemu wiedzy: z jednej strony nastawienie pedagogiczne względem potencjalnych uczniów, którzy lepiej rozwina proponowane myśli, a z drugiej – skupienie na centralnej dziedzinie życia, czyli poznaniu siebie samego. Ostatecznie mądrość doświadczonego naukowca zdanem Mikołaja z Kuzy sprawdała się w zwrocie ku kontemplacji misterium Chrystusa Zmartwychwstałego, będącego żywym światłem intelektu, które stoi trwale u podstaw rozumienia i umożliwia wszelkie prawdziwsze poszukiwanie poznawcze.

Dr. Andrzej M. Wójcik

18/11/2021